

Novotvorenice u govoru jednojezične i dvojezične djece rane dobi

Vulić, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:233652>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-23**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Lucija Vulić

NOVOTVORENICE U GOVORU JEDNOJEZIČNE I DVOJEZIČNE DJECE RANE DOBI

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Lucija Vulić

NOVOTVORENICE U GOVORU JEDNOJEZIČNE I DVOJEZIČNE DJECE RANE DOBI

Diplomski rad

Mentor rada:

doc. dr. sc. Jelena Vignjević

Zagreb, rujan 2020.

SADRŽAJ

SADRŽAJ

SAŽETAK

SUMMARY

1. UVOD.....	1
2. DVOJEZIČNOST.....	3
2.1. Materinski, prvi i drugi jezik.....	3
2.2. Definicija dvojezičnosti.....	4
2.3. Podjela dvojezičnosti.....	5
2.3.1. Rana i kasna dvojezičnost.....	5
2.3.2. Istovremena i slijedna dvojezičnost.....	5
2.3.3. Okomita, vodoravna i dijagonalna dvojezičnost.....	6
2.3.4. Govorna i znakovna dvojezičnost.....	6
2.3.5. Uravnotežena i neuravnotežena dvojezičnost.....	6
2.3.6. Pasivna i aktivna dvojezičnost.....	7
2.3.7. Nezavisna i složena dvojezičnost.....	7
2.3.8. Subtrativna i aditivna dvojezičnost.....	8
2.4. Dvojezično usvajanje prvog jezika.....	8
2.4.1. Uloga roditelja i dvojezično usvajanje prvog jezika.....	10
2.5. Prednosti dvojezičnosti.....	11
3. NOVOTVORENICE U GOVORU DJECE RANE DOBI.....	12
3.1. Definicija novotvorenica.....	12
3.2. Nastanak novotvorenica.....	12
3.3. Novotvorenice u govorno-jezičnom razvoju.....	13
3.3.1. Tvorba novotvorenica u praksi.....	15
3.4. Usvajanje jezičnog znaka u ranojezičnom razvoju.....	15
4. ISTRAŽIVANJE NOVOTVORENICA KOD JEDNOJEZIČNE I DVOJEZIČNE DJECE.....	17
4.1. Metodologija istraživanja.....	17
4.1.1. Ispitanici.....	17
4.1.2. Hipoteze.....	19
4.2. Rezultati istraživanja i interpretacija rezultata.....	19
5. ZAKLJUČAK.....	23

Literatura.....	24
Prilozi i dodatci.....	25
Izjava o izvornosti rada.....	25

SAŽETAK

Dvojezičnost pojedinaca oduvijek je bila prisutna, no u posljednje vrijeme pod utjecajem multikulturalnosti sve je više djece koja imaju dva materinska jezika. Dvojezičnost, odnosno bilingvizam česta je tema istraživanja stručnjaka iz raznih područja.

Ovaj rad bavi se temom dvojezičnosti kod djece rane dobi, posebno se usmjeravajući na njihovu jezičnu kreativnost, odnosno produkciju novotvorenica, te se sastoji od dva dijela. U prvom dijelu rada donosi se osvrt na teorijsku podlogu koja je potrebna da bi se tema mogla sustavno istražiti. Pojašnjavaju se pojmovi dvojezičnosti i novotvorenica. Drugi je dio rada empirijsko istraživanje. Uzorak ispitanika bila su dvojezična i jednojezična djeca urednoga govorno-jezičnog statusa, njih jedanaestero, u dobi od tri do šest godina. Šestero je bilo dvojezične i petero jednojezične djece. Četvero dvojezične djece je iz jezično miješanih obitelji, a dvoje djece je iz jednojezičnih (hrvatskih) obitelji koje žive u prostoru drugoga jezika (u Francuskoj). Cilj je istraživanja usporedba tvorbe novotvorenica u jednojezične i dvojezične djece. Usporedba djece je provedena na način da su se ispitanici grupirali u skupine istog spola i približno iste dobi, u kojima se vršilo ispitivanje dječje jezične produkcije. Djeca su imala zadatak imenovati slike pojmova. Rezultati istraživanja pokazuju kako su dvojezična djeca sklonija tvorbi novotvorenica u usporedbi s jednojezičnom djecom. Mali uzorak ispitanika, glavno je ograničenje u zaključivanju prema dobivenim rezultatima, no ovi rezultati potvrđuju ona znanstvena razmišljanja koja upućuju na pozitivan učinak dvojezičnoga odrastanja na jezičnu kreativnost.

Ključne riječi: dvojezičnost, jednojezičnost, novotvorenice

SUMMARY

Bilingualism in individuals has always been there, but recently there is an increasing number of children who have two mother tongues due to multiculturalism. Bilingualism is a frequent topic of research by experts in various fields.

This paper deals with the topic of bilingualism in young children with a special focus on their linguistic creativity, more specifically neologism production. It consists of two parts. The first part of the paper lays out a theoretical background needed to systematically explore the topic. The concepts of bilingualism and neologisms are explained. The second part of the paper is empirical research. The subject sample were bilingual and monolingual children with a regular speech and language developmental status. The research was conducted on a sample of eleven preschool children aged three to six. Six were bilingual and five monolingual. Four bilingual children are from linguistically mixed families, and two children are from monolingual (Croatian) families living in a second language area (in France). The aim of the study is to compare the formation of neologisms in monolingual and bilingual children. The comparison of children was carried out by dividing the subjects into same sex and approximately same age groups, in which the examination of children's language production was conducted. The children were tasked with naming pictures of different objects. The results of the research show that bilingual children are more prone to the formation of neologisms compared to monolingual children. A small subject sample is the main limitation in making conclusions based on the results, but these results confirm those scientific considerations that suggest a positive effect of bilingual upbringing on linguistic creativity.

Key words: bilingualism, monolingualism, neologisms

1. UVOD

Procijenjuje se da polovica djece na svijetu odrasta u dvojezičnim obiteljima (Rowland, 2014). U SAD-u otprilike 20% populacije kod kuće govori jezikom koji nije engleski, a u Europskoj je Uniji 56% populacije funkcionalno dvojezično. Gledajući Hrvatsku 5% stanovništva govori materinskim jezikom koji nije hrvatski (Vujnović Malivuk, Palmović, 2015). Prema tim podacima možemo zaključiti da je dvojezičnost česta pojava. Privatno i profesionalno susrela sam se s djecom koja odrastaju u dvojezičnim obiteljima i to me potaknulo na razmišljanje o prednostima i teškoćama dvojezičnoga odgoja te u konačnici i na odabir teme ovoga rada.

Ovaj rad sastoji se od dva dijela, teorijskog dijela te empirijskog istraživanja. U teorijskom dijelu rada bavit ću se pitanjima dvojezičnosti. Dvojezičnost je osobina onoga koji je dvojezičan; znanje dvaju jezika ili istovremeno služenje dvama jezicima, od kojih je jedan obično materinski, a drugi izvanobiteljski (*Hrvatski enciklopedijski rječnik*, 2002). Postoje mnoge definicije dvojezičnosti koje na dvojezičnost gledaju kroz različite aspekte. Navedena definicija na dvojezičnu osobu gleda kao na onu koja je usvojila svoj materinski jezik te uz njega još jedan, tzv. strani. Većina jezikoslovaca dvojezičnost promatra kroz dvije perspektive te prema tome postoje dvije polarizirane definicije dvojezičnosti, minimalistička i maksimalistička (Jelaska, Blagus, Bošnjak, Cvikić, Hržica, Kusin, Novak-Milić, Opačić, 2005). Minimalistička podrazumijeva potpuno vladanje jezicima na svim razinama, dok minimalistička dvojezičnošću smatra već i djelomičnu uporabu samo jedne jezične djelatnosti (Pavličević-Franić, 2005). Uz brojne definicije dvojezičnosti, postoje i razne vrste s obzirom na različite kriterije. Prema Bradarić-Jončić i Kolarić (2005) te prema Jelaska i suradnici (2005) dvojezičnost klasificiramo kao: ranu i kasnu; istovremenu i slijednu; okomitu, vodoravnu i dijagonalnu; govornu i znakovnu; uravnoteženu i neuravnoteženu; pasivnu i aktivnu; nezavisnu i složenu te subtrativnu i aditivnu.

Usvajanje jezika kod dvojezične djece slično je kao i kod jednojezične. Prolaze kroz iste jezične faze u približno isto vrijeme. Dugo vremena su se dvojezičnosti pripisivale negativne konotacije. Smatralo se kako ona ima negativne posljedice te da istovremeno usvajanje dvaju jezika može uzrokovati sporiji razvoj te nepotrebno opteretiti dijete (usp. Vujnović Malivuk, Palmović, 2015). Novija istraživanja na dvojezičnost ne gledaju negativno, upravo suprotno. Danas se došlo do spoznaja koje govore u korist dvojezičnosti, a prednosti su kulturalne, komunikacijske i kognitivne (usp. Bradarić-Jončić, Kolarić, 2012).

Uz temu dvojezičnosti u radu su dana i teorijska polazišta za razmišljanje o dječjim novotvorenica, koje se također na različite načine razumijevaju. Većinom se novotvorenica ili neologizam definira kao novostvorena riječ ili neka stara riječ koja je dobila novo značenje te da još nije u potpunosti prihvaćena. Ta razmatranju u obzir ne uzimaju novotvorenice kao fazu usvajanja govora kod djece. Novotvorenice se javljaju kao razvojna faza u urednome govorno-jezičnome razvoju. One su odraz kreativnog i aktivnog procesa usvajanja jezika te se ne zadržavaju u upotrebi (Muhvić-Dimanovski, 2005). Dječji neologizmi ili novotvorenice su spontane novotvorbe koje se javljaju kao odraz stvaralačke kognitivno-afektivne jezične djelatnosti. One pokazuju razliku između logike i gramatike govora, kao i razliku između normativne i komunikacijske gramatike. Njihovim se stvaranjem i uporabom istovremeno provjerava jezik kao sustav te takvo provjeravanje otvara put daljnjem učenju i usvajanju jezika. Dječje novotvorbe traju vrlo kratko te se ne zadržavaju u osobnom jeziku. Iako one obilježavaju samo razvojnu fazu ovladavanja jezika, njihova pojavnost i raznolikost potvrđuje visok stupanj kognitivne i emocionalne aktivnosti te djetetove jezične kreativnosti (Pavličević-Franić, 2005). Prema tome možemo zaključiti kako stvaranje novotvorenica ima pozitivan učinak na razvoj praktične jezične kompetencije te općenito na razvoj komunikacijskih sposobnosti. Promatrajući dječje novotvorenice u praksi, najzastupljenije su imenice, zatim glagolski oblici te pridjevi.

Drugi dio rada odnosi se na istraživanje koje je provedeno na uzorku od jedanaestero djece, od čega je šestoro djece dvojezično te petero jednojezično. Cilj bio istražiti tvore li dvojezična djeca više novotvorenica nego jednojezična, a rezultati istraživanja to su potvrdili.

2. DVOJEZIČNOST

2.1. Materinski, prvi i drugi jezik

Kako bi se upoznali s temom dvojezičnosti treba proučiti termine materinski, prvi i drugi jezik. Objašnjenje navedenih pojmova donosi Jelaska u knjizi Hrvatski kao drugi i strani jezik (2005).

Materinski jezik prvi je jezik koji čovjek u svojem životu usvaja. U svom materinskom jeziku čovjek donosi sudove o oblicima, značenju i jezičnoj strukturi, ponaša se kao izvorni govornik te se poistovjećuje s tim jezikom. Termin materinski jezik usko je vezan za majku kao prvu osobu i najznačajniji govorni uzor u djetetovu životu. Zbog društvenih promjena i kulturoloških razlika majke više nisu jedine ni glavne osobe koje odgajaju dijete. Povezano s time, pojedini jezikoslovci umjesto termina materinski jezik rabe termin prvi jezik.

Prvi i materinski jezik tako su često istoznačnice, ali i višeznačnice. Prvi jezik može biti prvi ako se gleda redoslijed usvajanja jezika. No, dijete je moglo usvojiti samo razumijevanje tog jezika, ali ne i progovoriti njime. S druge strane, prvi jezik može biti komunikacijski glavni jezik kojim se netko služi, iako je prvo usvojio neki drugi jezik. Pa Jelaska i suradnici (2005, str. 26) zaključuju: „Po mogućoj višeznačnosti u jezično promjenjivim okolnostima naziv prvi jezik jednako je prikladan ili neprikladan kao nazivi materinski ili rodni.“

Naziv drugi jezik pojavljuje se u stručnoj literaturi s različitim značenjima. „Najšira je odrednica drugoga jezika da je to bilo koji jezik drugačiji od prvoga naučenoga jezika, a uža se odrednica odnosi na jezik koji se u društvu rabi u određenim situacijama“ (Jelaska i sur., 2005, str. 28). Ako promatramo djetetov jezični razvoj, taj se naziv odnosi na drugi jezik kojim je dijete progovorilo (npr. zbog života u dvojezičnoj sredini ili preseljenja iz sredine u kojoj je govorilo materinski jezik u drugu jezičnu sredinu). U situaciji kada dijete istovremeno usvaja dva jezika, drugi jezik je onaj kojim dijete slabije vlada.

Ako majka i otac imaju različite materinske jezike te se sustavno obraćaju djetetu svaki na svome jeziku, dijete može imati dva materinska jezika: majčinski i očinski. Tada je riječ o dvojezičnom usvajanju jezika.

2.2. Definicija dvojezičnosti

Dvojezičnost je veoma kompleksna tema te samim time i predmet proučavanja mnogih znanosti. Pristup je ovoj temi nužno multidisciplinarnan te je istraživana kroz disciplinu lingvistike, za koju je usko vezana, ali isto tako i kroz polje sociologije, komunikologije i psihologije. Iako je predmet zanimanja mnogih znanosti, i dalje ne postoji jedinstvena definicija.

Pojam dvojezičnosti različito se određuje. U prvim znanstvenim studijama s polovice 20. stoljeća dvojezičnima se smatraju osobe koje aktivno vladaju različitim jezicima, imaju sposobnost uporabe drugog jezika kao materinskog ili mogu komunicirati na drugom jeziku bez prevođenja (Pavličević-Franić, 2005).

U *Hrvatskoj enciklopediji* stoji da je dvojezičnost ili bilingvizam „usporedna upotreba dvaju jezika u pojedinaca ili u zajednici.“

Neke definicije dvojezičnosti podrazumijevaju kompetenciju izvornoga govornika u J2¹, odnosno savršeno vladanje drugim jezikom, a druge dozvoljavaju i minimalnu kompetenciju u samo jednoj jezičnoj djelatnosti u J2. Ranije definicije ograničavale su dvojezičnost na podjednako ovladavanje obama jezicima, dok su kasnije definicije fleksibilnije te dozvoljavaju veće varijacije u kompetenciji. U definicijama nisu navedene kompetencije koje bi izvorni govornik nekog jezika morao posjedovati te ih većina na dvojezičnost gleda samo kroz aspekt vladanja jezikom, a pritom zanemaruje socijalne i kulturalne elemente (Bradarić-Jončić, Kolarić, 2012).

Ovladanost jezikom kao u izvornih govornika uveo je Bloomfield 1933. godine (prema Jelaska i sur., 2005). Romaine (1995 prema Jelaska i sur., 2005) smatra kako se dvojezičnima mogu smatrati i sve one osobe koje se dvama jezicima služe u bilo kojem stupnju, dok Titone (1972 prema Jelaska i sur., 2005) kaže da dvojezičnost počinje kada pojedinac slijedi pojmove i strukture drugog jezika, a ne parafrazira materinski. Proučavajući razne definicije dvojezičnosti vidljivo je kako se na dvojezičnost gleda uzimajući u obzir razne kriterije, podjele i određenja. S obzirom na to, postoje dvije polarizirane definicije dvojezičnosti: maksimalistička i mimalistička (Jelaska i sur., 2005; Pavličević-Franić, 2005).

¹ Oznaka J1, J2 itd. odnosno engl. *L1, L2 etc.* označava jezike po slijedu ovladavanja njima. U ovom će se radu rabiti oznake J1 i J2.

Bradarić-Jončić i Kolarić (2012) pojašnjavaju razliku između te dvije definicije. Minimalističke definicije pod pojmom dvojezičnosti podrazumijevaju već i djelomičnu upotrebu J2 u okviru samo jedne jezične djelatnosti (slušanja, govorenja, čitanja ili pisanja). Po tom se kriteriju dvojezičnost definira kao posjedovanje minimalne jezične kompetencije u bar jednoj od četiriju jezičnih djelatnosti u jeziku drugome od materinskoga.

Maksimalističke definicije zahtijevaju visoku kompetenciju u J2. To podrazumijeva potpuno svladavanje dvaju jezika na svim razinama (slušanje, govorenje, čitanje i pisanje), mogućnost savršenoga govorenja obaju jezika, vladanje dvama jezicima fluentnošću izvornih govornika, korištenje J2 kao materinskoga te mogućnost komuniciranja na J2 bez prevođenja.

2.3. Podjela dvojezičnosti

Postoje razne vrste dvojezičnosti, ovisno o kriterijima prema kojima na nju gledamo. U nastavku rada iznijet će se podjela dvojezičnosti prema Jelaska i suradnici (2005) te prema Bradarić-Jončić i Kolarić (2005).

2.3.1. Rana i kasna dvojezičnost

Prema vremenu stjecanja drugog jezika razlikujemo ranu (dječju) i kasnu (mladenačku) dvojezičnost.

Rana dvojezičnost stječe se u dobi do dvanaest godina, kasna do osamnaeste godine, a odrasla nakon toga. Rana dvojezičnost uvelike se razlikuje od dvojezičnosti nastale u odrasloj dobi. Istraživanja pokazuju da dvojezična djeca imaju bolje sposobnosti u odvajanju semantičke i fonološke razine riječi, imaju višu metajezičnu svijest koja se i javlja ranije te su kreativnija. Tako npr. odrasli dvojezičari pokazuju veću potrebu za upotrebom rječnika obaju jezika, a „za razliku od njih, djeca nakon početne semantički ustrojene faze razdvajaju sustave dvaju jezika i ne miješaju riječi ni sintaksu“ (Jelaska i sur., 2005, str. 41).

2.3.2. Istovremena i slijedna dvojezičnost

Dvojezičnost dijelimo na istovremenu i slijednu, uzimajući u obzir dob kada dijete ovladava dvama jezicima. Istovremena ili simultana dvojezičnost je dvojezičnost kada djeca usvajaju

oba jezika od rođenja. Kada drugim jezikom ovladavaju nakon materinskoga, neovisno o tome usvajaju li ga ili uče, razlikujemo slijednu ili sukcesivnu dvojezičnost. „Najčešća su granica tri godine, pa se usvajanje drugoga jezika nakon treće godine (do kada se usvajaju osnove materinskoga jezika) smatra slijednom dvojezičnošću“ (Jelaska i sur., 2005, str. 41).

2.3.3. Okomita, vodoravna i dijagonalna dvojezičnost

Ako u obzir uzmemo kriterij prostornog odnosa prvoga i drugog jezika (J1 i J2), dvojezičnost može biti okomita, vodoravna i dijagonalna.

Okomita ili vertikalna dvojezičnost odnosi se na upotrebu različitih dijalektalnih idioma i standarda unutar istog jezika. Takav odnos je po mnogo čemu sličan odnosu među dvama jezicima. „Tako se pojedini hrvatski mjesni idiomi više razlikuju od standarda nego neki slavenski jezici međusobno“ (Jelaska i sur., 2005, str. 41).

Vodoravna ili horizontalna vrsta dvojezičnosti uključuje odnos dvaju stranih jezika u kontaktu, dakle dva jezika koji su toliko različiti da ih svatko smatra dvama jezicima (npr. hrvatski i engleski).

Dijagonalna dvojezičnost je upotreba dijalekta koji nije u vezi sa standardnim jezikom (npr. francuski dijalekt u Lousiani i engleski jezik).

2.3.4. Govorna i znakovna dvojezičnost

Uglavnom se razmišljajući o jeziku gleda na govoreni jezik, no u posljednje vrijeme sve se više sa stajališta lingvistike proučava znakovni jezik, jezik gluhih i gluhonijemih osoba. Tako se dvojezičnom osobom smatra i ona koja se uz govoreni jezik služi i znakovanjem ili nekom drugim negovorenim sustavom. „Osoba koja govori dvama znakovnim jezicima (npr. američki i hrvatski znakovni jezik) po nečemu bi bila slična govorniku koji govori dva srodna jezika“ (Jelaska i sur., 2005, str. 42).

2.3.5. Uravnotežena i neuravnotežena dvojezičnost

Prema jezičnoj sposobnosti u oba jezika razlikujemo uravnoteženu i neuravnoteženu dvojezičnost. Uravnotežena dvojezičnost pretpostavlja uravnoteženost, odnosno podjednako

vladanje obama jezicima. Takva vrsta dvojezičnosti je vrlo rijetka. Čak i kada oba jezika često koriste te se njima sporazumijevaju, dvojezični govornici u većini slučajeva bolje vladaju jednim od jezika. Vrstu dvojezičnosti u kojoj je jedan jezik dominantniji, bolji od drugog nazivamo neuravnoteženom ili dominantnom dvojezičnošću.

Kod ove podjele dvojezičnosti rabe se i pojmovi polujezičnost i preključivanje. Polujezičnost ili semilingvizam je pojava kada je drugi jezik znatno slabiji. Polujezičnost je kada je znanje dvojezičnoga govornika znatno slabije od jednojezičnih govornika svakoga od jezika. Razlozi zbog kojih dolazi do pojave polujezičnosti nisu lingvistički. Do polujezičnosti dolazi pod utjecajem društvenih, obrazovnih, političkih ili gospodarstvenih okolnosti (Jelaska i sur., 2005).

Preključivanje ili prebacivanje kodova je situacija kada se dvojezični govornici prebacuju iz jednog jezika u drugi unutar jedne govorne situacije, a nerijetko i same rečenice. Neke od situacija kada se dvojezični govornici služe prebacivanjem kodova su kada ne znaju pojedinu riječ ili izraz, kada smatraju da će se točnije izraziti na drugom jeziku, kada žele označiti jezični ili društveni položaj ili uspostaviti bliski odnos sa sugovornikom, posebno onim koji slično vlada dvama jezicima i sl.

2.3.6. Pasivna i aktivna dvojezičnost

Prema jezičnim djelatnostima dvojezičnost dijelimo na pasivnu i aktivnu. Pasivna dvojezičnost označava osobu koja samo razumije drugi jezik, a aktivna onu koja je sposobna služiti se drugim jezikom. Aktivna dvojezičnost podrazumijeva jezične djelatnosti govorenja i pisanja, a pasivna razumijevanje govora i čitanje. „No svaka od tih dviju vrsta dvojezičnosti može uključivati i samo jednu od dviju jezičnih djelatnosti, npr. aktivna samo govorenje (rjeđe pisanje), a pasivna samo razumijevanje pisanih tekstova ili pak govora“ (Jelaska i sur., 2005, str. 44).

2.3.7. Nezavisna i složena dvojezičnost

„Ova podjela uzima u obzir izvore iz kojih je pojedinac usvajao prvi i drugi jezik, te pretpostavlja da različiti načini usvajanja jezika dovode do različitih oblika reprezentacije značenja“ (Stančić, Ljubešić, 1994, str. 292).

Nezavisna ili koordinirana dvojezičnost je kada govornik u oba jezika ima dva odvojena sustava - hrvatski pojam *sunce* odvojen je od engleskog pojma *sun*. Ova vrsta dvojezičnosti nastaje kada se jezici usvajaju u različitim kontekstima (npr. kod kuće i u inozemstvu). Za razliku od nezavisne dvojezičnosti, složena je kada su oba sustava spojena u jedan. Riječi iz dvaju jezika odnose se na jedan, zajednički pojam - pojam *sunce* povezan je i s hrvatskom i s engleskom riječju (*sunce i sun*). Složena dvojezičnost nastaje kada se jezici usvajaju u istim društvenim kontekstima (npr. kod kuće) (Jelaska i sur., 2005; Stančić, Ljubešić, 1994).

2.3.8. Subtrativna i aditivna dvojezičnost

Prema kriteriju društvenog položaja jezika razlikujemo subtrativnu i aditivnu dvojezičnost.

Aditivna dvojezičnost nastaje kada materinski jezik (J1) nije zanemaran niti potiskivan, tj. ima jednak društveni status kao i jezik šire društvene zajednice. Do subtrativne dvojezičnosti dolazi kada je materinski jezik djeteta niže društveno vrednovan te ga drugi jezik istiskuje iz upotrebe (Stančić i Ljubešić, 1994).

2.4. Dvojezično usvajanje prvog jezika

Usvajanje jezika kod djece prolazi kroz određene faze, kako kod jednojezične, tako i kod dvojezične. Brojnim istraživanjima promatrana su obilježja tih faza te je utvrđeno da postoji dosta sličnosti, ali i razlika. Sličnosti u fazama jednojezičnog i dvojezičnog usvajanja prvog jezika vidljive su u pojavi kanoničkog brbljanja, pojavi prve riječi, ukupnom bogaćenju rječnika te distribuciji leksičkih kategorija, npr. imenica i glagola (Bradarić-Jončić, Kolarić, 2005). Faze usvajanja jezika odvijaju se u približno istoj dobi kao i kod jednojezične djece, iako su dvojezična djeca manje izložena svakom od jezika. Kod dvojezičnog usvajanja prvog jezika prisutni su specifični čimbenici. Navedeni čimbenici odnose se na različite kombinacije jezika, razlike u kontekstu u kojem se jezici usvajaju te količini i dosljednosti izloženosti jeziku. Recimo, kod djece čiji je prvi jezik (J1) manjinski jezik područja u kojem žive, moguće je da će usvajanje jezika biti nepotpuno i/ili da nakon određenog vremena zaborave ili potpuno izgube prvi jezik. S druge strane, dvojezična djeca čija su oba jezika većinski jezici područja u kojem žive, više će biti izložena svakom od jezika te će najvjerojatnije oba jezika uspješno usvojiti i njima se koristiti u svakodnevnim situacijama (Vujnović Malivuk, Palmović, 2015).

Istraživači smatraju da dvojezično usvajanje prvog jezika prolazi kroz dvije faze. U prvoj fazi prisutan je nediferenciran jednojezični sustav koji se sastoji od elemenata obaju jezika, dok se u drugoj fazi oba jezika dijele i funkcioniraju kao posebni sustavi. I dvojezični i jednojezični govornici prolaze kroz iste razvojne procese usvajanja jezika, ali se oni odvijaju u dva različita jezika. Od rođenja do drugog mjeseca javlja se gukanje, od drugog do šestog mjeseca brbljanje, a od šestog do petnaestog mjeseca dolazi do pojave prve riječi. Kod dvojezične djece pojava prvih riječi može malo kasniti budući da istovremeno usvajaju dva prva jezika. Opseg vokabulara dvojezične djece je manji u svakom od jezika, no kombinirano je usporediv s onim jednojezične djece. U dobi od osamnaest mjeseci vokabular se sastoji od približno pedeset riječi. Od prve do druge godine još uvijek je prisutan nediferencirani jezični sustav te dolazi do pojave spajanja jezika. Spajanje jezika (eng. language blend) odnosi se na spajanje riječi iz jednog jezika s dijelovima riječi iz drugog jezika (npr. korijen riječi može pripadati engleskom jeziku, a prefiks ili sufiks hrvatskom). Od druge do treće godine dijete je još uvijek u prvoj fazi usvajanja jezika, ali tu dolazi do miješanja dvaju jezika. To je vidljivo tako što riječi obaju jezika koristi u istoj rečenici ili gramatiku jednog jezika prenosi u drugi. Druga faza usvajanja jezika nastupa s četiri godine te se tada dijete počinje koristiti obama jezicima kao posebnim sustavima. Iako često dolazi do spajanja i miješanja jezika, novija istraživanja ukazuju da dvojezična djeca i u fazama jedne i dvije riječi pokazuju sposobnost odvojenog i prikladnog upotrebljavanja obaju jezika i prilagođavanja količine miješanja koda s obzirom na okolinu u kojoj se nalaze. To nas dovodi do zaključka da već i u ranoj dobi dvojezična djeca posjeduju metalingvističku svijest o postojanju dvaju zasebnih jezičnih sustava te ih ona uspješno razlikuju (Vujnović Malivuk, Palmović, 2015).

Što se tiče morfosintakse, istraživanja pokazuju da dvojezična djece određene oblike karakteristične za pojedini jezik usvajaju u istoj dobi kao i jednojezična djeca. Primjerice, negacije koje se stavljaju nakon glagola u francuskom, a ispred glagola u engleskom. U svakom jeziku postoji određen redoslijed usvajanja određenih struktura. Kod dvojezične djece događa se da ona čine pozitivan prijenos struktura najčešće iz dominantnog u nedominantan jezik, što znači da se usvajanje datih struktura događa ranije i u drugom jeziku. Kada govorimo o prijenosu morfosintaktičkih struktura iz dominantnog u nedominantni, također treba spomenuti i pojavu prekopčavanja (prebacivanja) i miješanja kodova (Bradarić-Jončić, Kolarić, 2012; Vujnović Malivuk, Palmović, 2015).

„Prekopčavanje je gramatički ispravna naizmjenična upotreba dvaju jezika u istom iskazu ili konverzaciji, a pojavljuje se u govoru i djece i odraslih“ (Bradarić-Jončić, Kolarić, 2012, str.

106). To je prebacivanje iz jednog jezičnog sustava u drugi na način da govornik umeće riječi, fraze ili gramatičke strukture iz J1 u rečenice J2 i obratno. Ova pojava ukazuje na izrazitu jezičnu fleksibilnost koja se obično događa kada se govornik prebacuje u jezik u kojem se može bolje izraziti, kada ne zna riječ u nekom od jezika ili kada u pojedinom jeziku ne nalazi odgovarajući ekvivalent za traženu riječ. S druge strane, miješanje kodova je razvojna pojava u kojoj dijete miješa elemente različitih jezika tako što ubacuje riječi ili fraze iz jednog jezika u rečenice u drugom jeziku. Kod ove pojave dolazi do tzv. hibridnog jezičnog oblika jer dolazi do miješanja različitih gramatika. Prekopčavanje je, dakle, kretanje iz jednog jezika u drugi, dok se miješanje kodova odnosi na upotrebu dvaju jezika tako da nastaje treći jezik, odnosno novi kod. Većina djece prolazi kroz faze u kojima se kreću iz jednog jezika u drugi, a da ih ne odvajaju. To ne znači da se ne mogu nositi s dva jezika, već da stječu iskustvo upoznavanja s različitim kulturama i jezicima. Miješanje kodova kod male dvojezične djece s vremenom se smanjuje (Bradarić-Jončić, Kolarić, 2012).

2.4.1. Uloga roditelja u dvojezičnom odgoju djece

Zbog različitih razloga djeca odrastaju u dvojezičnim obiteljima. Mnogo je jezično miješanih obitelji i obitelji koje iz različitih razloga žive u inozemstvu. Djeca bi trebala imati mogućnost usvajanja materinskog jezika svojih roditelja, radilo se o jednom ili o dvama jezicima.

Apel, Masterson (2004) i Baždarić (2015) donose da je najbolja i jedna od najpoznatijih strategija za dvojezično usvajanje prvog jezika, strategija jedna osoba – jedan jezik (OPOL²). To znači da bi svaki roditelj s djetetom trebao komunicirati na svom materinskom jeziku. U razvoju govora najvažnije su prve tri godine djetetova života, kako kod jednojezične tako i kod dvojezične djece. U mozgu se od rođenja formira shema određenog jezika (fonetičke specifičnosti, gramatička struktura i sl.) te su djeca u stanju istodobno ovladavati dvama jezicima. Dvojezično dijete u tom periodu povezuje svaki jezik sa svakim govornikom. Kod te strategije usvajanja jezika ključan je faktor roditeljska dosljednost. Roditelji bi se u izravnom obraćanju djetetu trebali koristiti samo svojim materinskim jezikom. Na taj će način dijete svaki jezik vezivati uz jednog od roditelja, a kasnije i uz ostale članove obitelji ili druge osobe s kojima bude komuniciralo. Osim što će dijete na taj način usvojiti jezik, putem jezika će ostvariti i emocionalnu vezu sa svakim od roditelja.

² OPOL - engl. *one person-one language*

U situaciji ako obitelj živi u inozemstvu, roditelji bi doma trebali komunicirati na svojem materinskom jeziku, a jezik države u kojoj živi dijete trebalo bi usvajati u institucijama među izvornim govornicima određenog jezika (vrtić, škola).

2.5. Prednosti dvojezičnosti

Dugo su se vremena dvojezičnosti kod djece pripisivale negativne konotacije. Smatralo se kako ona ima negativne posljedice te da istovremeno usvajanje dvaju jezika može uzrokovati sporiji razvoj te nepotrebno opteretiti dijete, kako dvojezična djeca imaju manji receptivni vokabular, i da su sporiji u zadacima imenovanja slika, čak i da imaju nižu inteligenciju u usporedbi s jednojezičnom djecom (Vujnović Malivuk, Palmović, 2015).

Na temelju novijih istraživanja danas se shvaća da dvojezičnost ima brojne dobre i pozitivne strane za razvoj djeteta. Razlikujemo kulturalne, komunikacijske i kognitivne prednosti dvojezičnosti (Bradarić-Jončić, Kolarić, 2012; prema Knight i Swanwick, 2002). Kulturalne prednosti odnose se na stjecanje iskustva s dvama kulturama koje obogaćuju život pojedinca. Rezultat poznavanja jezika nekog naroda jest veće razumijevanje i tolerancija zbog mogućnosti percepcije razlika između različitih kultura. Poznavajući i usvajajući različite jezike pojedinac ima mogućnost komuniciranja s većim brojem različitih ljudi i društava. To su komunikacijske prednosti koje dovode do veće osjetljivosti za komunikaciju i komunikacijske potrebe drugih osoba. Kognitivne prednosti možemo iskusiti tek kada smo ovladali dvama jezicima. Ako su oba jezika poštovana u akademskom i socijalnom smislu, tada dvojezičnost može imati pozitivan učinak na kognitivni razvoj. „Najizraženija kognitivna prednost dvojezičnosti jest razvijenija metajezična svjesnost (Hakuta i Bialystok, 1994 prema Bradarić-Jončić, Kolarić, 2012). Metajezična svjesnost je sposobnost razmišljanja i raspravljanja o lingvističkoj naravi upotrebe jezika, odnosno sposobnost pojedinca da se bavi formom jezika bez obzira na sadržaj poruke. Razvijenija metajezična svjesnost dovodi do kreativnijeg razmišljanja pojedinca te će on vjerojatno biti osjetljiviji u komunikaciji i prema komunikacijskim partnerima. Prednost dvojezičnih osoba je veća kognitivna fleksibilnost, pa su osjetljivije na semantičke odnose među riječima, bolje su u analiziranju rečenične strukture i otkrivanju pravila, bolje reorganiziraju perceptivne situacije, kreativnije su u rješavanju problema te su učinkovitije u istovremenom obavljanju više zadataka (Bradarić-Jončić, Kolarić, 2012). Njihova jezična kreativnost pokazuje se i u tvorbi novotvorenica.

3. NOVOTVORENICE U GOVORU DJECE RANE DOBI

3.1. Definicija novotvorenica

Da bi se istražile novotvorenice, odnosno neologizmi u govoru djece prije svega je potrebno definirati ovaj pojam. Kao što je bio slučaj s temom dvojezičnosti, slično je i s novotvorenicama. Postoji mnogo definicija koje nisu sasvim ujednačene ni određene, no ipak većina se slaže oko nekih bitnih odrednica vezanih za ovu problematiku.

Iako su novotvorenice i neologizmi sinonimi, u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* (2002) donose se definicije za oba pojma. Neologizam je nova riječ, jezična novotvorina, kovanica ili posuđenica iz drugog jezika; novotvorenica. Novotvorenica je riječ ili izraz novijeg postojanja, osjeća se kao nov te ne pripada ustaljenoj jezičnoj tradiciji, može nastati razvijanjem područja na koje se riječ odnosi ili razvijanjem unutarjezične stilizacije.

Muhvić-Dimanovski (2005), navodeći primjere brojnih definicija novotvorenica, zaključuje da se iz tih definicija može iščitati kako se svi slažu u tome kako je novotvorenica novostvorena riječ ili neka stara riječ koja je sada dobila novo značenje te da još nije u potpunosti prihvaćena.

No, sva spomenuta promišljanja govore općenito o novotvorenicama, ne uzimajući u obzir faze jezičnog razvoja. U urednome dječjem jezičnom razvoju novotvorenice se javljaju kao razvojna faza. One su odraz kreativnog i aktivnog procesa usvajanja jezika te se ne zadržavaju u upotrebi. Ljubešić (1988) na novotvorenice gleda kao na obilježje kreativnosti u usvajanju jezika, čime djeca popunjavaju praznine u jezičnom znanju. Primjerice *kredam* umjesto *crtam kredom* ili *kockam* umjesto *slažem kocke* (Ivšac, Lenček, Anđel, 2005). S time se slaže i Herberg (2002) te daje definiciju prema kojoj je novotvorenica leksička jedinica koja se pojavljuje u određenome razdoblju pojedinčeva jezičnoga razvoja ili u jednoj komunikacijskoj zajednici gdje se može širiti te biti prihvaćena kao jezična norma te je većina jezičnih korisnika neko vrijeme osjeća novom (Muhvić-Dimanovski, 2005).

3.2. Nastanak novotvorenica

Zašto dolazi do novotvorenica, tj. zbog čega one nastaju? Ivšac, Lenček i Anđel (2005) navode da postoji više pristupa koji se bave ovom problematikom. No, smatraju da je prema

rezultatima istraživanja najutemeljeniji model dvaju leksičkih spremišta (engl. *two-stage model*) koji zagovara Garret (1992). Prema teoriji o različitim i odvojenim leksičkim spremištima leksikalizacija se odvija u dvije razine, što znači da su značenjske (punoznačne) i funkcionalne (nepunoznačne) riječi smještene u odvojenim spremištima.

Model je moguće poduprijeti i pojavama kao što su pogreške u govoru ili fenomen „navrh jezika“ (engl. *tip of the tongue*). One se javljaju kod odraslih govornika. Nastaju kada se dosjećamo jednog dijela ciljane riječi, ali u tom trenutku nemamo pristup cjelovitoj fonološkoj prezentaciji riječi, pa dolazi do djelomičnog pristupa fonološkim i semantičkim informacijama u određenome trenutku. To potkrepljuju i rezultati na zadacima imenovanja pri čemu svako prethodno izgovaranje pojedine riječi u nekoj definiciji ili tekstu povećava mogućnost uspješnog imenovanja predmeta, dok prethodno spominjanje istozvučnih riječi (homofona) nema utjecaja na imenovanje koje slijedi. Odnosno, prizivanje, kao ključ pomoći za imenovanje, nije fonološko nego je semantičko (Ivšac, Lenček, Anđel, 2005).

3.3. Novotvorenice u govorno-jezičnom razvoju

Govorno-jezični razvoj djeteta specifičan je proces te ga stoga treba promatrati kroz više aspekata. U obzir, prije svega, treba uzeti individualne karakteristike svakog djeteta (djetetov temperament, dob, inteligenciju) koje utječu na kontekst komunikacije i kreativnost jezičnog izričaja, individualne potrebe djece predškolske dobi jer im jezična komunikacija omogućuje uspješniju socijalizaciju u određenoj okolini te jezično iskustvo na koje imaju ujecaj različiti psihološki, lingvistički, biološki i socijalni faktori (Pavličević-Franić, 2005).

Pokušat ćemo istražiti temu novotvorenica i njihov ujecaj na govorno-jezični razvoj. Brojni jezikoslovci koji proučavaju temu novotvorenica često dolaze do mnogih pitanja, odnosno dilema. Znači li stvaranje novotvorenica razvijen osjećaj za jezik te imaju li one pozitivan utjecaj na ovladavanje jezikom potičući djetetove komunikacijske sposobnosti? Ili su novotvorenice zapravo pogreške u govoru koje ukazuju na nizak stupanj jezičnog znaka? Mogu se uočiti dvije struje u razmišljanjima, one koje na stvaranje novotvorenica gledaju pozitivno i one koje gledaju negativno.

Dječji neologizmi ili novotvorenice spontane su novotvorbe koje se javljaju kao odraz stvaralačke kognitivno-afektivne jezične djelatnosti. One pokazuju razliku između logike i gramatike govora, kao i razliku između normativne i komunikacijske gramatike. Njihovim se

stvaranjem i uporabom istovremeno provjerava jezik kao sustav te takvo provjeravanje otvara put daljnjem učenju i usvajanju jezika. Novotvorenice u ranom jezičnom razdoblju sve su jezične novotvorbe, novi obrati i nove gramatičke osobitosti koje predstavljaju djetetovu nesvjesnu stvaralačku aktivnost. Razlika kod proizvodnje novotvorenica između odrasle osobe i djeteta je u njihovu trajanju. Dječje novotvorbe traju vrlo kratko te se ne zadržavaju u osobnom jeziku. Iako one obilježavaju samo razvojnu fazu ovaladavanja jezika, njihova pojavnost i raznolikost potvrđuje visok stupanj kognitivne i emocionalne aktivnosti te djetetove jezične kreativnosti (Pavličević-Franić, 2005). Prema tome možemo zaključiti kako stvaranje novotvorenica ima pozitivan učinak na razvoj praktične jezične kompetencije te općenito na razvoj komunikacijskih sposobnosti.

Djeca stvarajući novotvorenice pokazuju da već imaju razvijen osjećaj za jezik, da shvaćaju da u jeziku postoje određene zakonitosti te logičkim zaključivanjem određena pravila primjenjuju i u drugim slučajevima. Budući da logika govora nije jednaka gramatici govora, nastaju dječje novotvorenice kao nesvjesna djetetova aktivnost „popravljanja gramatike“.

Pavličević-Franić (2005) klasificira proizvodnju novotvorenica na sljedeći način:

- generalizacija usvojenih gramatičkih oblika (npr. slonovi, lavovi – *konjovi*; pjevam, ručam – *skakam, kupovam*; smješniji – *dobriji*)
- stvaranje novih riječi za popunu leksičke praznine u govoru odraslih (npr. u mocijskoj tvorbi imenica, svinja-svinjac, konj – *konjica*, mornar – *mornarica*)
- asocijativno povezivanje nerazumljivih riječi sa značenjem neke znane riječi (npr. ekolozi – *okolozi*; udaljiti se – *izdaleknuti se*; utikač – *strujakač*)
- kontrastiranje pojmova u binarnome odnosu, antiteze odnosno riječi u pozitivno-negativnim parovima (npr. nevaljanko – *valjanko*, nespretnjaković – *spretnjaković*)
- primjena novousvojenoga gramatičkog pravila na sve istovrsne dijelove diskursa (npr. napiti se – *načajiti se, navoditi se, nasokiti se*; svirač, pjevač – *klavirač*)
- uvođenje nepostojećih semantičko-tvorbenih načina i dokidanje općeprihvaćenih normiranih kategorija vrsta riječi (npr. *šicnuti mačku, četkicati zube, sititi vodu*).

Poticaj djeci za tvorbu neologizama svakako je misaonog karaktera, ali do intenzivnoga osmišljavanja novotvorbenih produkcija dolazi zahvaljujući urođenoj jezičnoj osjetljivosti. Za neologizme je od presudne važnosti i emocionalan karakter koji se očituje u djetetovoj potrebi da prikrije svoje nerazumijevanje odraslih pri njihovu metaforičkom izražavanju, da ublaži ili prikrije nedovoljno poznavanje novoga jezika, da se afirmira u govornoj sredini koja ne mora

nužno rabiti idiom identičan njegovom, da privuče pozornost kreiranjem novih riječi i zabavljanjem okoline, da izazove i doživi radost veselim brbljanjem i jezičnim igrama (Pavličević-Franić, 2005, str. 57).

3.3.1. Tvorba novotvorenica u praksi

Kako tvorba novotvorenica kod djece ne nastaje samo radi slikovitosti izraza, tako ni novonastale leksičke jedinice u ranoj fazi usvajanja jezika nemaju samo stilsku vrijednost, nego su povezane s gramatičkom i leksičko-semantičkom razinom jezika (Pavličević-Franić, 2005).

Pavličević-Franić (2005) navodi kako su u korpusu dječjih novotvorenica najbrojnije imenice i glagoli, a zatim pridjevi. Leksička kreativnost u nastajanju imenica kao novotvorenica iznimno je velika. Nastaju uglavnom analogijom prem drugim riječim (npr. *avioničar* – pilot, *kopalica* – lopata, motika; *gradnik* – radnik koji gradi, graditelj, *poljak* – seljak koji radi na polju).

Uz imenice kao neološke tvorbe su i glagolski oblici, s prefiksima ili bez njih (npr. *košiti* – baciti u koš, *škarati* – rezati papir, *zavatriti se* – opeći se).

Broj novotvorenica iz kategorije pridjeva nešto je manji, ali i oni nastaju kao neološke tvorbe kroz komparacije (npr. visok – *visokiji/visočiji*, dobar – *dobriji*). Osim komparacije pridjevi kao neološke tvorbe javljaju se i u sljedećim oblicima, npr. biti *gripast* – imati gripu, *žuljeće* cipele, *crveća jabuka*, *boleća* noga i slično.

„Ostale vrste riječi znatno su manje neološki plodne, što je i razumljivo jer dijete govorni izričaj veže uz značenje odnosno komunikacijsku situaciju, a za uspješno sporazumijevanje potrebne su mu punoznačne, leksičke kategorije, ponajprije imenice i glagoli“ (Pavličević-Franić, 2005, str. 58).

3.4. Usvajanje jezičnog znaka u ranojezičnom razvoju

Prilikom procesa usvajanja jezika dolazi do otkrivanja mehanizama i pravila, mogućnosti i ograničenja, načela jezične ekonomije i praktičnosti, uvjeta razumijevanja i sporazumijevanja.

Prilikom ovladavanja jezikom kao naročito područje potencijala pojavljuje se značenje riječi koje je povezano s tvorbenim sustavom. Temelj tvorbenog sustava svakog jezika jest struktura

jezičnog znaka kao i proces njegova oblikovanja, razvoja i provjeravanja u okviru materinskog jezika.

Jezični znak sastoji se od izraza (A), sadržaja (B) i uporabe, tj. predmeta (C) koji su u međusobnom odnosu. U fazi ranojezičnog razvoja on može biti drugačiji nego kod odrasle osobe, jer uz stalne sastavnice (A, B i C) sadrži i privremene. Privremena sastavica je zapravo sastavnica privremenog izraza koja s jedne strane ovisi o fonetičko-fonološkom razvojnom stupnju, a s druge strane može biti uvjetovana pojavom nekog fonetičko-fonološki potpunog oblika koji kao takav ne postoji u jezičnom sustavu. Tu dolazi do stvaranja novih riječi, novotvorenica. Pojavu takve strukture jezičnog znaka možemo smatrati širenjem inovacijskog jezičnog polja (Pavličević-Franić, Sikirić, 2005).

Pavličević-Franić (2005) u polju jezičnih inovacija razlikuje inovacijske semanteme, lekseme i gramateme. Inovacijski semantemi označavaju nadopunjavanje popisa usvojenih riječi onima koje dijete samo stvara. To je privremeno širenje strukture jezičnog znaka prema postojećim pravilima tvorbe te oblikovanje specifičnog semantičkog sustava. Inovacijski leksemi označavaju tvorbu novotvorenica koje u govoru karakterizira nastanak „semantičke grješke“. Oni pokazuju razliku između gramatike i logike govora te uglavnom nastaju radi uspješnije realizacije komunikacijskog procesa. Imaju funkciju komunikata, odnosno individualnih leksema kratkog trajanja. Čim dijete usvoji osnovne (denotativne) i proširene (konotativne) sadržaje jezičnog znaka, prestaje ih koristiti. Inovacijski leksem možemo vidjeti na primjeru riječi konjica. Konjica u hrvatskom jeziku označava konjaništvo, tj. red kopnene vojske. Gledajući strukturu jezičnog znaka, dijete je usvojilo sastavnicu A (izraz), no nije usvojilo sastavnice B i C (sadržaj i uporabu). Ono izraz konjica koristi umjesto izraza kobila, dakle stvara inovacijski leksem koristeći se logikom, a ne gramatikom govora. To je tipična pojava pri neološkim tvorbama u fazi usvajanja jezika. Inovacijski gramatemi su novotvorenice koje sadrže gramatičke elemente te su za razliku od inovacijskih leksema ograničene distribucije. Najčešće nastaju prema već usvojenim pravilima tvorbe, primjenom gramatičkog pravila na sve istovrsne dijelove diskursa ili generalizacijom već usvojenog morfološkog oblika (npr. patuljka (A) – žena patuljak (C); glupač (A) – glupan (C, prema glupača); dadilj (A) – muška dadilja).

Zaključno, na inovacijske semanteme, lekseme i gramateme trebalo bi gledati pozitivno, kao na poticaj ranojezičnom razvoju.

4. ISTRAŽIVANJE NOVOTVORENICA KOD JEDNOJEZIČNE I DVOJEZIČNE DJECE

4.1. Metodologija istraživanja

Cilj istraživanja bio je istražiti govor jednojezične i dvojezične djece s posebnim naglaskom na tvorbu novotvorenica.

Istraživanje je provedeno na uzorku od jedanaestero djece predškolske dobi, od tri do šest godina starosti, od čega je šestoro dvojezične i petero jednojezične djece. Provedena je usporedba jednojezične i dvojezične djece istog spola i približno jednake dobi te općenita usporedba produkcije novotvorenica jednojezične s dvojezične djece. Sva djeca su urednoga govorno-jezičnog statusa.

Ispitivanje je provedeno na način da su djeca imenovala slike. Pri odabiru slika izabrani su pojmovi koji su djeci poznati, no s nazivima za te pojmove ne susreću se svaki dan te ih ne koriste u svakodnevnom govoru. Pojmovi su uključivali samo imenice jer su one najčešće neološke tvorbe (Pavličević-Franić, 2005).

Slike su podijeljene u šest kategorija: hrvatska obilježja, hrana i običaji; nastambe, mjesta i građevine; odjeća, obuća i dodaci; prometna sredstva, vozila i alati; tehnički uređaji i kućanstvo; životinje.

Ispitivanje jezične produkcije proveli su roditelji djece. Prije ispitivanja roditelji su dobili detaljne upute o provedbi ispitivanja. Odgovore djece bilježili su audiozapisom.

Podaci o jezičnom razvoju djece uključene u istraživanje dobiveni su metodom telefonskog intervjua. Putem intervjua roditelji su opisali usvajanje govora svoje djece (kojima su su strategijama usvajanja jezika kod djece koristili i sl.).

Tijekom istraživanja poštovana su etička načela u skladu s *Etičkim kodeksom istraživanja s djecom* (2003), pa su i u radu navedena samo imena djece bez prezimena ili inicijala prezimena.

4.1.1. Ispitanici

Jednojezična djeca: Karla (3,1 g.), Magdalena (4 g.), Iskra (4,4 g.), Martin (5 g.), Kaja (6 g.)

Dvojezična djeca:

- Zora (3 g.) i Adam (5 g.)

Dvojezična djeca. Majka Hrvatica, otac Mađar. Žive u Hrvatskoj. Djeca su u kontaktu s oba jezika od rođenja. I otac i majka govore s djecom na svojem materinskom jeziku slijedeći strategiju jedna osoba – jedan jezik. Prilikom usvajanja govora kod djece koristili su edukativne materijale na obama jezicima (slikovnice, didaktičke igre). Oboje djece pohađa vrtić. Kao zanimljivost navode kako djeca tijekom međusobne igre uglavnom govore mađarski. Roditelji smatraju kako kod djece nijedan jezik nije dominantan.

Što se tiče novotvorenica, oboje su ih tvorili tijekom jezičnog razvoja. Zora ih i dalje često koristi u govoru, dok Adam više ne.

- Meri (3, 11 g.)

Dvojezično dijete. Majka Hrvatica, otac Albanac. Živi u Hrvatskoj, gdje pohađa dječji vrtić. Majka govori hrvatski. Otac oba jezika, iako dominantno albanski. Navode da je dijete svakodnevno u kontaktu s oba jezika i u govoru se koristi obama jezicima, no više hrvatskim.

- Ella (4,8 g.)

Dvojezično dijete. Majka Hrvatica, otac Kanađanin. Žive u Hrvatskoj. Dijete polazi dječji vrtić gdje se odvija komunikacija na hrvatskome. Otac s djetetom komunicira isključivo na engleskom, hrvatski ne zna. Majka s djetetom uglavnom govori hrvatski, ponekad i engleski. Roditelji međusobno komuniciraju na engleskom. Dijete se u komunikaciji služi s oba jezika, često se prebacuje iz jednog jezika u drugi te tvori novotvorenice.

- Lucia (4,10 g.) i Ema (6 g.)

Dvojezična djeca. Majka i otac su Hrvati. Obitelj živi u Francuskoj. Roditelji se doma s djecom sporazumijevaju samo na hrvatskom, iako znaju francuski. Obje djevojčice su s 5 mjeseci krenule na čuvanje kod dadilje, 7 – 9 sati dnevno (osim vikendom). Tamo su bile u kolektivu s drugom djecom te u doticaju samo s francuskim. Majka i otac navode kako u početku uopće nisu znali usvajaju li djeca francuski jer su doma djevojčice govorile samo hrvatski. Od dadilja su saznali kako se koriste francuskim u govoru. Majka navodi kako bi se svaka od djevojčica priliskom dolaska po njih, kada bi ih vidjele, odmah prebacile na hrvatski jezik. Kako postaju samostalnije i više se

druže s prijateljima s kojima govore francuski, majka kaže da sve više govore francuski te se ponekad i međusobno igraju na francuskom.

Majka kaže kako su se tijekom razvoja vrlo rijetko služile novotvorenica i vrlo rijetko su miješale francuski i hrvatski.

4.1.2. Hipoteze

H1: Dvojezična djeca tvore više novotvorenica u govoru od jednojezične djece.

H2: Osim tvorbe novotvorenica, kod dvojezične djece često dolazi do miješanja kodova.

4.2. Rezultati istraživanja i interpretacija rezultata

Rezultati istraživanja bit će tablično predstavljeni kao usporedni prikaz tvorbe novotvorenica kod jednojezične i dvojezične djece približno iste dobi i istog spola.

Tablica 1: Usporedba novotvorenica u govoru trogodišnje dvojezične i jednojezične djevojčice

ZORA, 3 god. dvojezično dijete (mađ. i hrv.)	KARLA, 3,1 god. jednojezično dijete
<i>kokodor</i> (kokošinjac) <i>mandulica</i> (badem); <i>ručnikot</i> (ručnik) <i>bodiček</i> (bodi) <i>klumpala</i> (klompa) <i>plivaljka</i> (narukvice za plivanje) <i>šlicar</i> (patentni zatvarač) <i>bundulica</i> (jakna, bunda) <i>tenkaj</i> (tenk) <i>kamperaz</i> (kamp kućica) <i>sjekirač</i> (sjekira) <i>mikserica</i> (mikser, pjenjača) <i>peglalica</i> (glačalo) <i>sušalica</i> (sušilo za kosu) <i>mjesilica</i> (valjak) <i>sitalica</i> (cjedilo) <i>pečnja</i> (pladanj)	<i>gicac</i> (svinjac)

Zora se u govoru često služi novotvorenica. Novotvorenice tvori tako što hrvatskom korijenu riječi dodaje sufikse koji su tipični za mađarski (npr. -or, -ač, -az). Osim toga, tvorbu čini i na način da hrvatskom korijenu riječi dodaje sufikse tipične za hrvatski. Tako od imenica muškog i srednjeg roda tvori imenice ženskog roda (npr. *sušalica*, *mikserica*). Jednakim načinom tvorbe za pojmove koje ne zna ili ih se ne može sjetiti, tvori novu riječ opisujući funkciju u korijenu riječi te dodaje sufiks -ica (npr. valjak – *mjesalica*, cjedilo – *sitalica*).

Karla se imenujući slike vrlo malo koristi novotvorenica. Pojmove koje ne zna, umjesto da stvara novotvorenice, opisuje riječima. Primjerice, jazbina – *tu živi ježek*, tregeri za hlače – *za vezanje za tatu moga*, smetlarski kamion – to je onaj za četkanje kamion).

Tijekom imenovanja slika Zora se često prebacivala iz hrvatskoga u mađarski jezik. Pojmove za koje nije znala naziv na hrvatskome, imenovala je na mađarskome (npr. kobasica – *kolbasa*, vodotoranj – *vílagítótorony* [*vilagitotoronj*], skije – *síléc* [*šilec*], šišmiš – *denever*). Prilikom izgovora riječi kod Zore je uočljiv mađarski naglasak, prilikom izgovora i hrvatskih i mađarskih pojmova, a isto tako i novotvorenica.

Tablica 2: Usporedba novotvorenica u govoru trogodišnje dvojezične i jednojezične djevojčice

MERI, 3,11 god. dvojezično dijete (hrv. i alb.)	MAGDALENA jednojezično dijete
<i>vodenjak</i> (vodotoranj) <i>kostim skafadan</i> (skafander) <i>bodim</i> (bodi) <i>vrtča za sok</i> (vrč, bokal) <i>stepenko</i> (daska za rezanje) <i>škarpion</i> (škorpion) <i>puta</i> (puran) <i>roma, ora</i> (roda)	

Meri tvori novotvorenice za razliku od Magdalene. Prilikom tvorbe većine novotvorenica nema uočljive zakonitosti niti poveznice s albanskim. Riječ *kostim skafadan* je vjerojatno kombinacija albanskog i hrvatskog (alb. kostum hapësinor). Magdalena se, kao i Karla, umjesto tvorbe novotvorenica služi opisivanjem pojmova za koje ne zna naziv (npr. svinjac – *praščići u blatnjavom*, ledenjak – *stijena na moru*).

Tablica 3: Usporedba novotvorenica u govoru četverogodišnjih djevojčica, dviju dvojezičnih i jedne jednojezične

ELLA, 4,8 god. dvojezično dijete (hrv. i engl.)	LUCIA, 4,10 god. dvojezično dijete (hrv. i fr.)	ISKRA, 4.4 jednojezično dijete
<i>dipira</i> (piramida) <i>lefić</i> (obruč za plivanje) <i>zipić</i> (patentni zatvarač) <i>kamper</i> (kamp kućica) <i>liftača</i> (uspinjača) <i>lupić</i> (povećalo) <i>zvonilo</i> (portafon) <i>kavorad</i> (aparatus za kavu) <i>peglalica</i> (glačalo) <i>frčkalica</i> (uređaj za kovrčanje kose) <i>hitijator</i> (radijator) <i>šelfić</i> (polica) <i>goglići</i> (naočale za plivanje/ronjenje) <i>bampica</i> (kvruga, masnica) <i>karpetić</i> (tepih)	<i>svinjetinac</i> (svinjac) <i>majica kopčalica</i> (bodi) <i>smečar</i> (smetlarski kamion) <i>kišapaka</i> (kabanica) <i>kopčarica</i> (remen) <i>kravet</i> (kravata) <i>sampataja</i> (pancerice) <i>valjač</i> (valjak) <i>zdrobilica</i> (gnječilica za krumpir) <i>sibara</i> (orao) <i>sigonj</i> (roda) <i>fanon</i> (plamenac)	<i>obetrenin</i> (tregeri za hlače) <i>guljač</i> (nož za guljenje povrća)

Kao i kod prijašnjih usporedbi, tako i ovdje, jednojezično dijete tvori vrlo malo novotvorenica u usporedbi s dvojezičnom djecom. Kod Elle postoje zakonitosti u tvorbi novotvorenica: engleski korijen riječi i hrvatski sufix: *liftača* [lift, lifting - engl. uspinjanje, dizanje], *hitijator* [heat - engl. toplina]; tvorba umanjjenica s engleskim korijenom riječi i hrvatskim sufixom -ić npr.: *šelfić* [shelf – engl. polica], *karpetić* [carpet – engl. tepih], *goglići* [goggles – naočale za plivanje]. Nekim izrazima dodaje nastavke tvoreći tako imenicu ženskog roda (npr. *peglalica*, *frčkalica*). Na isti način stvara i novotvorenicu *bampica*, ali je ovdje korijen riječi engleski [bump – engl. kvrga].

Ella se često koristi i prebacivanjem kodova. U nedostatku izraza na hrvatskom jeziku prebacuje se na engleski, a pritom pita može li to reći na engleskom.

Lucia novotvorenice većinom tvori u duhu hrvatskog jezika (npr. *svinjetinac*, *kopčarica*, *zdrobilica*). Ostale riječi tvori na način da zvuče francuski, iako zapravo nemaju neko značenje već su rezultat mašte (npr. *kravet*, *kišapaka*, *sampataja*). Prilikom imenovanja slika također se prebacuje iz hrvatskog u francuski kada joj nedostaje izraz za neki pojam (npr. *šat* – pantera [chat-franc. mačka], *hipopotame* – nilski konj).

Usporedba Adama, 5 god., dvojezično dijete (mađ. i hrv.) i Martina, 5 god., jednojezično dijete:

Adam i Martin u ovom istraživanju nisu tvorili novotvorenice. Uglavnom poznaju većinu pojmova, a za one koje ne poznaju, kažu da ne znaju. Adam je jedino za dva pojma koristio mađarske, umjesto hrvatskih izraza (*levendula* – mađ. lavanda, *ing* – mađ.košulja, za pojam kravata).

Tablica 4: Usporedba novotvorenica u govoru šestogodišnje dvojezične i jednojezične djevojčice

EMA, 6 god. dvojezično dijete (hrv. i fr.)	KAJA, 6 god. jednojezično dijete
<i>gracoder</i> (neboder) <i>svjetlik</i> (svjetionik) <i>fenil</i> (sušilo za kosu) <i>kručnat</i> (vrč, bokal)	

Kaja ne tvori novotvorenice. Ema u izrazu *gracoder* kombinira hrvatski i francuski izraz (franc. gratte-ciel) kao i u izrazu *kručnat* (franc. cruche). Kod tvorbi novotvorenica *fenil* i *svjetlik* koristi se hrvatskim izrazima, ali u drugačijem obliku.

Na početku istraživanja postavljene su dvije hipoteze i ovim su istraživanjem obje potvrđene. Imenovanjem slika može se uočiti kako se dvojezična djeca u govoru češće koriste tvorbom novotvorenica. Prilikom tog procesa uočavaju se zakonitosti i pravila tvorbe. Djeca se uglavnom oslanjaju na gramatiku jezika i na poznata pravila, ali u drugom kontekstu.

Osim tvorbe novotvorenica česta je pojava kod dvojezične djece miješanje kodova, tj. prebacivanje iz jednog jezika u drugi.

Poteškoće ovog istraživanja uzrokovala su ograničenja zbog epidemije izazvane koronavirusom te se zbog toga ono nije moglo provesti u neposrednom iskustvu s djecom kroz spontane situacije i igru. Moguće je da bi se na taj način dobili drukčiji rezultati i potpuniji uvid u dječju produkciju novotvorenica, kako kod dvojezične tako i kod jednojezične djece. Malen uzorak ispitanika također predstavlja ograničenje za izvođenje dalekosežnijih zaključaka iz rezultata ovoga istraživanja, no oni svakako potvrđuju teze o pozitivnom učinku višejezičnosti na ukupni dječji jezični razvoj, posebno na jezičnu kreativnost.

5. ZAKLJUČAK

Problem dvojezičnosti vrlo je složen i multidisciplinaran. Do odgovora vezanih za tu temu ne pokušavaju doći samo lingvisti i jezikoslovci. Ona je predmet promatranja i mnogih drugih znanosti, kao što su psihologija, sociologija i komunikologija. Najšira definicija dvojezičnosti je ona da je dvojezičan onaj koji govori dva različita jezika. No, na dvojezičnost možemo promatrati iz različitih perspektiva te se baviti različitim pitanjima u okviru ove teme. U ovom diplomskom radu promatran je učinak dvojezičnosti na produkciju novotvorenica u prvom jeziku (hrvatskome) kod djece predškolske dobi. Novotvorenice obogaćuju djetetov govor, pokazatelj su koliko je dječje jezične kreativnosti i dokaz da su djeca svjesna zakonitosti u jeziku, da razumiju gramatički ustroj jezika.

Rezultati provedenoga istraživanja te usporedba produkcije novotvorenica kod jednojezične i dvojezične djece potvrdili su da vodoravno dvojezična djeca tvore znatno više novotvorenica od jednojezične. Stoga je opći zaključak rada da poticanje dvojezičnosti u djece ima blagotvoran učinak na ukupni dječji jezični razvoj, posebno na razvoj svijesti o jeziku i o jezičnim zakonitostima (metajezične svijesti) i jezične kreativnosti.

LITERATURA

Baždarić, T. (2015). Obitelj pred izazovima dvojezičnosti: zablude i istina o učincima istovremene dvojezičnosti na djecu i obitelj. *Acta Iadertina*, 12 (1), 1-15.

Bradarić-Jončić, S., Kolarić, B. (2012). Dvojezično obrazovanje gluhe djece. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 48 (1), 104-116.

Etički kodeks istraživanja s djecom. Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske. Zagreb: 2003.

Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr> (30. 8. 2020.)

Hrvatski enciklopedijski rječnik (2002). Zagreb: Novi Liber

Ivšac, J., Lenček, M., Anđel, M. (2005). Pojavnosti i oblici neologizama kod posebnih jezičnih teškoća. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 41 (2), 49-57.
<https://hrcak.srce.hr/11227>

Jelaska, Z., Blagus, V., Bošnjak, M., Cvikić, L., Hržica, G., Kusin, I., Novak-Milić, J., Opačić, N. (2005). *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Muhvić-Dimanovski, V. (2005). *Neologizmi: problemi teorije i primjene*. Zagreb: Filozofski fakultet, Zavod za lingvistiku.

Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike: razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa.

Pavličević-Franić, D., Sikirić, M. (2005). Inovacijski semantemi u procesu usvajanja jezičnog znaka. *Jezik: časopis za kulturu hrvatskog književnog jezika*, 52 (3), 92-102.

Rowland, C. (2014). *Understanding Child Language Acquisition*. New York: Routledge.

Stančić, V., Ljubešić, M. (1994). *Jezik, govor, spoznaja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Školski rječnik hrvatskoga jezika: homofon. Dostupno na:

<http://rjecnik.hr/search/?strict=yes&q=homofon> (3.9.2020.)

Vujnović Malivuk, K., Palmović, M. (2015). Dvojezično usvajanje jezika: povezanost s jezičnim teškoćama i nejezičnim sposobnostima. *Logopedija*, 5 (1), 20-24.

PRILOZI I DODATCI

TABLICA 1: Usporedba novotvorenica u govoru trogodišnje dvojezične i jednojezične djevojčice

TABLICA 2: Usporedba novotvorenica u govoru trogodišnje dvojezične i jednojezične djevojčice

TABLICA 3: Usporedba novotvorenica u govoru četverogodišnjih djevojčica, dviju dvojezičnih i jedne jednojezične

TABLICA 4: Usporedba novotvorenica u govoru šestogodišnje dvojezične i jednojezične djevojčice

IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.
